

Wojciech Wydmański

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska

ORCID: 0000-0002-9619-5062

wojciechw1998@interia.pl

Geneza i znaczenie art. 7 rozporządzenia Rzym II*

Origin and meaning of Article 7 of the Rome II Regulation

Abstract: The article indicates the effects of the analysis of the genesis of Article 7 of the Rome II Regulation, as a specific conflict rule indicating the law applicable to environmental damage. It is pointed out that there are many reasons for the introduction of a provision on environmental damage into the EU regulation unifying conflict of tort law. The introduction and its content were determined by the environmental policy of the European Union, the demands of doctrine and the case law of the Court of Justice of the European Union. Furthermore, the article assesses the relevance of Article 7 Rome II for legal transactions and the protection of the environment. Furthermore, the example of Article 7 Rome II perfectly illustrates the impact of EU law on Polish (private international) law.

Keywords: private international law, Rome II Regulation, Article 7, environmental damage, European Union, genesis

* Praca stanowi zmodyfikowaną wersję referatu wygłoszonego na seminarium doktoranckim pt. „Prawo Unii Europejskiej i jego wpływ na stanowienie i stosowanie prawa polskiego – aktualne problemy prawne”, zorganizowanym 16 kwietnia 2024 r. przez Instytut Nauk Prawnych PAN w Warszawie.

Abstrakt: W artykule przedstawiono analizę genezy art. 7 rozporządzenia Rzym II jako szczególnej normy kolizyjnej wskazującej prawo właściwe dla szkód w środowisku naturalnym. Wskazano, że istnieje wiele przyczyn dodania do unijnego rozporządzenia, unifikującego kolizyjne prawo deliktowe, przepisu poświęconego szkodom środowiskowym. O wprowadzaniu oraz jego treści zadecydowały polityka środowiska Unii Europejskiej, postulaty doktryny oraz dorobek orzeczniczy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Ponadto w artykule poddano ocenie znaczenie art. 7 Rzym II dla obrotu prawnego oraz ochrony dobra, którym jest środowisko naturalne. Co więcej, przykład art. 7 Rzym II doskonale ilustruje wpływ prawa UE na prawo polskie (prywatne międzynarodowe).

Słowa kluczowe: prawo prywatne międzynarodowe, rozporządzenie Rzym II, art. 7, szkoda środowiskowa, Unia Europejska, geneza

1. Wprowadzenie

W 2024 r. minęło 20 lat, odkąd Polska została członkiem Unii Europejskiej. Tym samym polski porządek prawny stał się obiektem wpływu norm prawa unijnego. Dotyczy to właściwie każdej dziedziny prawa. Świetnym przykładem może być prawo prywatne międzynarodowe, którego źródła ze swej natury mają charakter często ponadnarodowy, ponieważ są nimi umowy międzynarodowe. Istotną część prawa prywatnego międzynarodowego UE stanowią rozporządzenia mające bezpośrednie zastosowanie, a tym samym zastępujące krajowe ustawodawstwo. Znaczna część prawa zobowiązań, prawa spadkowego czy małżeńskiego¹ została objęta zakresem rozporządzeń unijnych²,

¹ W przypadku prawa małżeńskiego rozporządzenie Rady (UE) 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej, Dz. Urz. UE L 343 z 29.12.2010 r., s. 10–16 nie jest stosowane w Polsce i w tym przypadku są stosowane normy kolizyjne.

² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz. Urz. UE L 177 z 4.07.2008 r., s. 6–16; rozporządzenie (WE) 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007 r., s. 40–49; rozporządzenie Rady (UE) 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej, Dz. Urz. UE L 343 z 29.12.2010 r., s. 10–16; rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania

dlatego można stwierdzić, że dziedzina ta jest szczególnie podatna na tzw. europeizację³.

Przykładem wpływu prawa unijnego na prawo prywatne międzynarodowe w porządku krajowym jest norma szczególna z art. 7 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 864/2007 z 11 lipca 2007 r., dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych⁴, znanego jako rozporządzenie Rzym II. Przepis ten określa prawo właściwe dla szkód w środowisku naturalnym tzw. szkód środowiskowych. Stanowi on szczególną normę kolizyjną, ponieważ żadna krajowa ustawa kolizyjnoprawna nie przewidywała wcześniej szczególnego przepisu dotyczącego tego typu deliktu (szkody środowiskowej).

Artykuł ma na celu po pierwsze prezentację genezy art. 7 rozporządzenia Rzym II, a po drugie ustalenie, jakie jest znaczenie dla obrotu prawnego tego przepisu. W ocenie autora dokładna analiza prac legislacyjnych oraz przyczyn wprowadzenia tego przepisu może okazać się korzystna w zrozumieniu, jakie znaczenie odgrywa w obrocie prawnym. Pierwsza część artykułu dotyczy genezy unijnego przepisu, druga samej regulacji zawartej w art. 7, natomiast trzecia znaczenia tego przepisu.

2. Geneza art. 7 rozporządzenia Rzym II

2.1. Orzecznictwo TSUE

Istotny wpływ na powstanie oraz kształt art. 7 rozporządzenia Rzym II miało orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej powoływanego jako TS lub Trybunał). W szczególności jedno orzeczenie tego Trybunału stało się podstawą do ustalania prawa właściwego dla szkód związanych z zanieczyszczeniem środowiska oraz jurysdykcji. Chodzi o sprawę *Handelskwekerij G.J. Bier B.V. p. Mines de Potasse d'Alsace S.A.* z 1973 r. To orzeczenie sprzed ponad 50 lat stanowi przedmiot zainteresowania doktryny, począwszy od jego ogłoszenia. Choć nie dotyczyło ono wykładni norm ko-

i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012 r., s. 107–134.

³ M. Pilich, *Europeizacja prawa prywatnego międzynarodowego: cel, ograniczenia, wyzwania*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2013, t. 12, s. 54 i n.

⁴ Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), Dz. Urz. UE L 199 z 31.7.2007 r., s. 40–49.

lizyjnych odnoszących się do prawa właściwego, lecz norm jurysdykcyjnych, to jednak miało istotny wpływ dla międzynarodowego prawa deliktowego, ponieważ w sprawie tej TS dokonał wykładni pojęcia „miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę” z art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej⁵ (zastąpionej później przez rozporządzenie unijne)⁶. Orzeczenie zapadło na tle sprawy między dwiema spółkami – holenderską i francuską – dotyczącej zanieczyszczenia środowiska. Holenderski zakład górniczy oraz fundacja Reinwater, której statutowym zadaniem były działania na rzecz ochrony wód, wniosły pozew przeciwko francuskiej *Mines de Potasse d’Alsace S.A.* z powodu zanieczyszczenia wód Renu odpadami solnymi odprowadzanymi do tej rzeki przez francuską spółkę⁷. Sąd krajowy w Rotterdamie uznał, że nie ma jurysdykcji, gdyż zgodnie z art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej powództwo należało do jurysdykcji sądu francuskiego, w którego okręgu nastąpiło sporne odprowadzenie ścieków⁸. Powodowie wniesli od wyroku sądu I instancji apelację do sądu II instancji (*Gerechtshof Den Haag*), który zwrócił się do Trybunału z pytaniem prejudycjalnym: „Czy słowa «miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę» w art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej (...) należy rozumieć tak, że oznaczają one «miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie w postaci szkody (miejsce, gdzie szkoda powstała lub wystąpiła)», czy też «miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę» (miejsce, gdzie dopuszczono się działania lub zaniechania)”⁹. Trybunał dokonał wykładni pojęcia „miejsca, gdzie szkoda powstała”, uznając, że skoro „zdarzenie wywołujące szkodę” znajduje się zarówno w miejscu szkodzącego działania (zaniechania), jak i w miejscu szkody, to holenderscy powodowie mogli pozwać francuską kopalnię z tytułu czynu niedozwolonego zarówno we Francji, jak i w Holandii¹⁰. Uzasadniając

⁵ Konwencja z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. UE z 31.12.1972 r., L 299, s. 32–42.

⁶ Jak wskazuje K. Weitz, choć unijne rozporządzenie zastąpiło konwencję międzynarodową o ujednoliciu niektórych zasad dotyczących konosamentów, podpisana w Brukseli dnia 25 sierpnia 1924 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 20 lutego 1936 r.), Dz.U. 1937 Nr 33, poz. 258, to jednak orzeczenie TS nie straciło na aktualności. K. Weitz, *Autonomiczna wykładnia europejskiego prawa procesowego cywilnego – wprowadzenie i wyrok G.J. Bier B.V. przeciwko Mines de Potasse d’Alsace S.A.*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 6, s. 61.

⁷ Jak ustalił sąd, urządzenia ogrodnicze pierwszego z wymienionych apelantów przy nawadnianiu są uzależnione głównie od wody z Renu. Wysoka zawartość soli w tej wodzie spowodowała, według twierdzeń apelanta, szkody w jego plantacjach i zmusiła go do podjęcia kosztownych środków celem ograniczenia tych szkód.

⁸ Wyrok TS z 30 listopada 1976 r., C-21/76, *Handelskwekerij G.J. Bier B.V. p. Mines de Potasse d’Alsace S.A.*, EU:C:1976:166.

⁹ Tamże.

¹⁰ K. Weitz, *Autonomiczna wykładnia...*, s. 62: „Należy zatem odpowiedzieć, że jeżeli miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wchodzące w rachubę jako uzasadniające obowiązek odszkodowawczy z powodu

swoje stanowisko, TS zaznaczył, że odpowiedzialność można ustalić wyłącznie w przypadku istnienia związku przyczynowego¹¹. Ponadto Trybunał opowiedział się za szeroką interpretacją art. 5 pkt 3 konwencji brukselskiej, uznając: „Znaczenie pojęcia «miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę» w art. 5 pkt 3 należy zatem tak ustalić, aby powodowi przyznana została możliwość wyboru wytoczenia swojego powództwa w miejscu, gdzie urzeczywistnił się szkodliwy skutek, albo w miejscu zdarzenia będącego przyczyną szkody”. Pogląd przedstawiony przez TS zyskał poparcie w literaturze¹² oraz był następnie podtrzymywany w kolejnych orzeczeniach¹³.

2.2. Haska Konferencja Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH)

Na początku lat 90. XX w. temat szkody środowiskowej o charakterze transgranicznym był przedmiotem prac Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego (HCCH)¹⁴. W 1992 r. z inicjatywy Stałego Biura (*Permanent Bureau*) zagadnienia związane z odpowiedzialnością za szkodę

czynu niedozwolonego, nie jest także miejscem, gdzie z tego zdarzenia wynika szkoda, pojęcie «miejsce, gdzie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę» w art. 5 pkt 3 konwencji należy rozumieć w ten sposób, że obejmuje ono zarówno miejsce, gdzie nastąpiła szkoda, jak i miejsce zdarzenia będącego przyczyną szkody (...). Pozwany może więc zostać pozwany według wyboru powoda przed sąd miejsca, gdzie nastąpiła szkoda, albo przed sąd miejsca zdarzenia będącego przyczyną szkody”.

¹¹ Tamże: „Odpowiedzialność z tytułu czynu niedozwolonego wchodzi w grę faktycznie tylko wtedy, gdy da się ustalić związek przyczynowy między szkodą i zdarzeniem stanowiącym jej podstawę. Jeżeli uwzględni się ścisły związek, który w wypadku każdego obowiązku odszkodowawczego istnieje między różnymi elementami stanu faktycznego, to wydaje się niewskazane, aby opowiadać się za tylko jednym z wymienionych łączników i wykluczać drugi. Każdy z tych dwóch łączników może, w zależności od okoliczności sprawy, być szczególnie przydatny z punktu widzenia przeprowadzania dowodów i ukształtowania procesu”.

¹² R. Jochem, *Juristische Schulung*, C.H. Beck, Monachium 1977, s. 614–616; M.L. Jalles, *Afloramento da supranacionalidade num caso de poluição transfronteiras*, „Revista de Direito e Economia” 1976, t. 11, nr 2, s. 409–441; T. Hartley, *Article 5(3): The Place of Commission of a Tort*, „European Law Review” 1977, s. 143–145; J.C. Schultsz, *Nederlandse jurisprudentie; Uitspraken in burgerlijke en strafzaken*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1977, s. 494; T.P. Kennedy, *Untying the Gordian (Jurisdictional) Knot. Bier/Mines de Potasse (1976)*, „Leading Cases of the Twentieth Century” 2000, s. 275–293; A. Rest, *Wahl des zuständigen Gerichtes bei Distanzdelikten nach dem EG-Zuständigkeits- und Vollstreckungsübereinkommen. Ein erster Schritt zum Schutz des geschädigten im internationalen Umweltrecht, Recht der Internationalen Wirtschaft/Außenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters*, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1977, s. 669–674.

¹³ Wyroki TS z 28 stycznia 2015 r., C-375/13, *Harald Kolassa p. Barclays Bank plc*, EU:C:2015:37; z 10 czerwca 2004 r., C-168/02, *Rudolf Kronhofer p. Marianne Maier i in.*, EU:C:2004:364; z 16 stycznia 2014 r., C-45/13, *Andreas Kainz p. Pantherwerke AG*, EU:C:2014:7; 16 lipca 2009 r., C-189/08, *Zuid-Chemie BV p. Philippo’s Mineralenfabriek NV/SA*, EU:C:2009:475.

¹⁴ K. Fach Gómez, *Environmental Liability. Private International Law and European Law. Last Developments*, „European Encyclopedia of Private International Law” 2016, s. 7.

w środowisku włączono do porządku obrad Konferencji, na podstawie czego powstała pierwsza notatka Konferencji¹⁵. Rok później Konferencja uznała, że temat wymaga dalszej pracy, ponieważ jest bardzo ważny, choć nie priorytetowy¹⁶. W 1995 r. opracowano drugą notatkę podsumowującą dotychczasowe działania Konferencji, tj. konferencji organizowanej przy współpracy z Uniwersytetem w Osnabrück w 1994 r.¹⁷ oraz współpracy Konferencji z Sekretariatem Konwencji Bazylejskiej w sprawie kontroli transgranicznego przemieszczania i usuwania odpadów niebezpiecznych, ustalenia odpowiedzialności i zadośćuczynienia za powstałe szkody z transportu morskiego oraz z unieszkodliwiania odpadów.

Na podstawie tych prac pod koniec lat 90. XX w. C. Bernasconi opracował notę kompleksowo omawiającą prace Konferencji nad transgraniczną szkodą środowiskową¹⁸. Składała się ona z trzech części. W pierwszej starał się ustalić możliwość międzynarodowego ujednolicenia norm kolizyjnych w zakresie

¹⁵ C. Bernasconi, *Civil Liability Resulting from Transfrontier Environmental Damage: A Case for the Hague Conference?*, „Hague Yearbook of International Law/Annuaire de La Haye de Droit International” 1999, t. 12, s. 35–36.

¹⁶ Jak wskazał C. Bernasconi, *Civil Liability...*, s. 36: „Cała delegacja była zdania, że sprawa ta jest bardzo ważna i że Konferencja powinna zachować to jako przedmiot badań; kilka delegacji chciało nawet zdobyć wysoką kwotę, należy nadać temu priorytet. Ale większość w końcu uznała, że nie powinno to być priorytetem poświęcić temu tematowi, biorąc pod uwagę z jednej strony, że sprawa była niezwykle złożona, a poruszyła delikatne kwestie polityczne, a z drugiej strony liczne kwestie międzynarodowe istniały już teksty w tej dziedzinie”.

¹⁷ Temat konferencji brzmiał: „W kierunku Konwencji o międzynarodowym prawie prywatnym dotyczącym szkód w środowisku”. Celem tego kolokwium było zgromadzenie specjalistów z zakresu prywatnego międzynarodowego prawa i specjalistów z zakresu ochrony środowiska, aby mogli wspólnie ocenić celowość w sprawie opracowania Konwencji prawa prywatnego międzynarodowego o odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku. Głównym inicjatorem i organizatorem konferencji był C. von Bar, jako dyrektor Instytutu Prawa Prywatnego Międzynarodowego i Prawa Porównawczego na Uniwersytecie w Osnabrück. Jak wskazuje C. Bernasconi: „Co więcej, odwołanie się do przede wszystkim ogólnej zasady kolizyjnej w związku z odpowiedzialnością cywilną z tytułu czynu niedozwolonego (odwołanie się do *lex loci delicti*) nie wydawało się wystarczające, a w każdym razie wystarczające nie byłoby odpowiednie, aby zapewnić zarówno ogólne, jak i szczegółowe rozwiązania problemów wynikających z odpowiedzialności za szkody w środowisku”. C. Bernasconi, *Civil Liability...*, dz. cyt.; C. von Bar (red.), *Internationales Umwelthaftungsrecht I – Auf dem Wege zu einer Konvention über Fragen des Internationalen Umwelthaftungsrechts*, Universität Osnabrück, Fachbereich Rechtswissenschaften, Kolonia 1995.

¹⁸ C. Bernasconi, *Civil Liability...*, s. 36. Jak wskazał autor: „Celem noty jest przekazanie ekspertom niektórych elementów informacji, które są niezbędne do podjęcia decyzji, czy Konferencja powinna przygotować Konwencję w tej dziedzinie. Wiąże się to w szczególności z przedstawieniem głównych instrumentów międzynarodowych, które zostały już opracowane w tej dziedzinie i szkicują, na ile to możliwe, odmienne tematy, które mogłyby zostać poruszone w ewentualnej konwencji haskiej”, C. Bernasconi, *Civil Liability...*, s. 36.

odpowiedzialności za środowisko¹⁹. Druga dotyczyła międzynarodowej jurysdykcji w sprawach dotyczących szkody środowiskowej. Natomiast trzecia została poświęcona istniejącym umowom międzynarodowym oraz kwestii, w których obszarach ewentualna konwencja haska mogłaby określać zasady współpracy.

2.3. Europejska Grupa Prawa Prywatnego Międzynarodowego

W tym samym okresie co HCCH również Europejska Grupa Prawa Prywatnego Międzynarodowego (EGPPM) pod koniec lat 90. XX w. pracowała nad projektem międzynarodowej konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań niewynikających z czynności prawnych²⁰. W 1997 r. EGPPM opublikowała projekt konwencji kompleksowo regulującej zagadnienia kolizyjnoprawne dla stosunków prawnych niewynikających z czynności prawnych. Jak wskazał Fach Gómez, konwencja „była dokumentem skłaniającym do myślenia, który proponował ogólną regułę, zgodnie z którą «zobowiązanie pozaumowne wynikające ze zdarzenia, które spowodowało szkodę lub obrażenia, będzie regulowane prawem kraju, z którym jest najściślej związane»”²¹. Co ważne, projekt konwencji przewidywał (w art. 4) szczególne normy kolizyjne dotyczące prawa właściwego dla niektórych deliktów, tj. zniesławienia i naruszenia dóbr osobistych, nieuczciwej konkurencji oraz szkody spowodowanej zanieczyszczeniem środowiska. Zgodnie z art. 4 pkt c projektu zobowiązanie pozaumowne jest najściślej związane w przypadku szkody lub obrażeń ciała wyrządzonych osobom lub towarom, wynikających z naruszenia środowiska, z krajem, w którym szkoda lub obrażenia wystąpiły lub prawdopodobnie wystąpią²².

¹⁹ Jak wskazał autor, zależało to od takich czynników jak liczba i zakres instrumentów międzynarodowych zapewniających ujednolicone zasady materialne prawa w tym zakresie, stopień rozbieżności, jakie można zidentyfikować pomiędzy różnymi krajowymi systemami postępowania w przypadku odpowiedzialności cywilnej w zakresie szkody wynikającej z prawa ochrony środowiska i wreszcie możliwości znalezienia czynników łączących o szerokim charakterze, C. Bernasconi, *Civil Liability...*, s. 36–37.

²⁰ Europejska Grupa Prawa Prywatnego Międzynarodowego to prywatne stowarzyszenie założone w 1991 r., którego celem jest badanie interakcji prawa międzynarodowego prywatnego i prawa europejskiego w jego najszerszym znaczeniu. Zob. *European Group for Private International Law*, <https://gedip-egpil.eu/en/> [dostęp: 8.01.2025].

²¹ K. Fach Gómez, *Environmental Liability. Private International Law and European Law. Last Developments*, „European Encyclopedia of Private International Law” 2016, s. 7.

²² *Proposal for a European Convention on the Law Applicable to Noncontractual Obligations*, <https://gedip-egpil.eu/wp-content/uploads/1997/10/gedip-documents-7pe.pdf> [dostęp: 8.01.2025].

2.4. Polityka środowiskowa UE

Genezę szczególnej normy kolizyjnej dotyczącej szkód środowiskowych należy poszukiwać w polityce środowiskowej Wspólnoty Europejskiej, a następnie UE. Już w 1972 r., na szczycie szefów rządów i państw członkowskich w Paryżu, przyjęto deklarację o konieczności poprawy warunków życia i ochrony środowiska. Owocem przyjętej deklaracji było opracowanie planu działania w dziedzinie ochrony środowiska. W Jednolitym Akcie Europejskim włączono sprawy środowiskowe do polityk Wspólnoty²³. W traktacie o Unii Europejskiej postanowiono, że UE przyczynia się do opracowywania międzynarodowych środków służących ochronie i poprawie stanu środowiska oraz zrównoważonego zarządzania światowymi zasobami naturalnymi w celu zapewnienia trwałego rozwoju. W traktacie amsterdamskim z 1999 r. włączono ochronę środowiska do wszystkich polityk sektorowych UE w celu wspierania zrównoważonego rozwoju²⁴. Z kolei traktat lizboński z 2007 r. rozszerzył politykę UE o zmiany klimatyczne²⁵. Również w związku z rozwojem prawa pierwotnego UE pojawiły się nowe regulacje prawa wtórnego UE, w tym dyrektywy z zakresu ochrony środowiska oraz Europejskie Prawo o Klimacie²⁶. Polityka środowiskowa jest przedmiotem stałego zainteresowania Komisji Europejskiej, czego odzwierciedleniem jest m.in. Europejski Zielony Ład²⁷. Szczególnie istotna z prywatnoprawnego punktu widzenia wydaje się dyrektywa 2004/35/WE²⁸, choć dotyczy przede wszystkim zagadnień publicznych (administracyjnych) i nie zawiera żadnych norm kolizyjnych²⁹. To właśnie w tym

²³ M. Nowacki, A. Przyborowska-Klimczak, [w:] K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90–222)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, LEX – komentarz do art. 191 TFUE.

²⁴ M. Kenig-Witkowska, *Prawo ochrony środowiska*, Wolters Kluwer, Warszawa 2006, s. 230–242.

²⁵ M. Kenig-Witkowska, *Prawo środowiska Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, s. 24–28.

²⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999, Dz. Urz. UE L 243 z 9.07.2021 r., s. 1–17.

²⁷ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final.

²⁸ Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004 r., s. 56–75 ze zm.

²⁹ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym*, [w:] M. Pazdan (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe*, „System Prawa Prywatnego”, t. 20B, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 796. Por. M. Bogdan, *The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II*, [w:] J. Ahern, W. Binchy (red.), *The Rome II Regulation of the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. A New International Litigation Regime*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston 2009, s. 224 i n.

akcie ustalono zasady odpowiedzialności cywilnej za szkody w środowisku naturalnym oraz wprowadzono definicję szkody środowiskowej³⁰.

2.5. Prace legislacyjne UE

Pierwsze tendencje unifikacji przepisów kolizyjnych w zakresie deliktowego prawa kolizyjnego sięgają lat 60. XX w.³¹. Wówczas podjęto prace nad opracowaniem konwencji w ramach WE o międzynarodowym prawie zobowiązań³². W 1972 r. udało się opracować projekt stosownej konwencji, lecz nie zyskał on aprobaty politycznej. W tamtym okresie WE uległa rozszerzeniu o nowe państwa³³. Bardziej priorytetowe były zobowiązania umowne i właśnie w tej dziedzinie WE odniosła większe sukcesy, przyjmując konwencję rzymską z 1980 r. Dopiero na początku XX w. podjęto prace legislacyjne nad harmonizacją tej dziedziny prawa kolizyjnego. Na podstawie traktatu amsterdamskiego UE uzyskała możliwość ujednolicania prawa prywatnego międzynarodowego za pomocą rozporządzeń³⁴. Na tej podstawie w latach 2005–2011 prowadzono prace legislacyjne w ramach tzw. programu haskiego³⁵. Efektem tych prac są m.in. rozporządzenia Rzym I oraz Rzym II.

Pierwszy projekt rozporządzenia o zobowiązaniach pozaumownych został przyjęty przez Komisję Europejską w 2003 r. Już w tej wersji projektu projektodawcy przewidzieli szczególny przepis określający prawo właściwe dla naruszenia środowiska³⁶. W art. 7 rozporządzenia Rzym II projektu wskazano, że prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z na-

³⁰ E.K. Czech, *Spór wokół odpowiedzialności za szkodę w środowisku*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 1, s. 55–66; B. Rakoczy, *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku. Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady. Komentarz*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010; D. Sześciło, *Dyrektywa o odpowiedzialności za szkody w środowisku – wnioski z implementacji i perspektywy rewizji*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 7, s. 9–13. L. Bergkamp, B. Goldsmith, *The EU Environmental Liability Directive: A Commentary*, Oxford University Press, Oxford 2013.

³¹ M. Czepelak, *Would we like to have a European Code of Private International Law*, „European Review of Private Law” 2010, t. 18, nr 4, s. 705.

³² M. Czepelak, *Europeizacja międzynarodowego prawa zobowiązań a prawo polskie*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 6, s. 37–38.

³³ K. Pacuła, *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 41–42.

³⁴ E. Figura-Góralczyk, *Nieuczciwa konkurencja w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 108.

³⁵ Program Haski: wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 53 z 3.03.2005 r., s. 1–14.

³⁶ Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („ROME II”) COM(2003) 427 final – COD 2003/0168.

ruszenia środowiska jest prawo ustalone na podstawie zastosowania art. 3(1), chyba że osoba, która poniosła szkodę, woli oprzeć swoje roszczenie na prawie kraju, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę. W przepisie tym autorzy wykorzystali łącznik miejsca, gdzie powstała szkoda³⁷, jako ogólną zasadą określoną w art. 3. Jednakże projektodawcy dopuścili możliwość wyboru także prawa miejsca, gdzie nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę³⁸. W 2005 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny przedstawił opinię³⁹, w której zaproponował we wnioskach, aby sprawdzić, czy przyznanie prawa wyboru poszkodowanym w sprawach związanych z naruszeniem przepisów o ochronie środowiska (art. 7) jest rzeczywiście słuszne⁴⁰. Rok później Parlament Europejski opowiedział się za usunięciem art. 7, tj. szczególnej normy dotyczącej zanieczyszczenia środowiska i oparcia deliktów środowiskowych na ogólnej normie (z art. 3). Jak argumentował PE: „Naruszenia środowiska mogą być rozpatrywane na mocy artykułu 3 ze zmianami. Ponadto, w braku jakiegokolwiek definicji tego,

³⁷ Tamże, s. 9. Jak wskazano w uzasadnieniu: „Podstawowe powiązanie z prawem miejsca, w którym powstała szkoda, jest zgodne z ostatnimi celami polityki ochrony środowiska, która ma tendencję do wspierania ścisłej odpowiedzialności. Rozwiązanie to sprzyja również polityce zapobiegania, zobowiązując operatorów mających siedzibę w krajach o niskim poziomie ochrony do przestrzegania wyższych poziomów ochrony w krajach sąsiednich, co usuwa zachętę dla operatora do wybierania krajów o niskim poziomie ochrony. Zasada ta przyczynia się zatem do podniesienia ogólnego poziomu ochrony środowiska”.

³⁸ Wyłączne powiązanie z miejscem, w którym poniesiono szkodę, oznaczałoby jednak również, że ofiara w kraju o niskim poziomie ochrony nie korzystałaby z wyższego poziomu ochrony dostępnego w krajach sąsiednich. Biorąc pod uwagę bardziej ogólne cele Unii w kwestiach środowiskowych, chodzi nie tylko o poszanowanie uzasadnionych interesów ofiary, lecz także o ustanowienie polityki ustawodawczej, która przyczynia się do podniesienia ogólnego poziomu ochrony środowiska, zwłaszcza że sprawca szkody środowiskowej, w przeciwieństwie do innych czynów niedozwolonych lub deliktów, zazwyczaj czerpie korzyści ekonomiczne ze swojej szkodliwej działalności. Stosowanie wyłącznie prawa miejsca, w którym poniesiono szkodę, mogłoby dać operatorowi zachętę do zakładania swoich obiektów na granicy w celu odprowadzania toksycznych substancji do rzeki i korzystania z korzyści łagodniejszych przepisów kraju sąsiedniego. Takie rozwiązanie byłoby sprzeczne z podstawową filozofią europejskiego prawa materialnego środowiska i zasadą „zanieczyszczający płaci”.

³⁹ Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie propozycji rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (tzw. Rzym II) [COM(2003) 427 final – 2003/0168 (COD)].

⁴⁰ W zakresie naruszeń środowiska naturalnego (art. 7) podstawowa zasada jest zgodna z ogólnym kryterium deliktowym ujętym w art. 3, choć poszkodowanemu daje się możliwość wyboru (ewentualnie korzystniejszego dla niego) prawa miejsca, w którym zaszło zdarzenie powodujące powstanie szkody. Oczywiście jest, że ustawodawca, uchylając podstawową zasadę na korzyść prawa wyboru miejsca przez poszkodowanego, dąży pod płaszczykiem prawa kolizyjnego w rzeczywistości do celów znacznie wybiegających poza zakres tego prawa, ponieważ potencjalnemu sprawcy naruszeń środowiska prewencyjnie grozi surowym prawem materialnym i próbuje go zmusić do szczególnej troski o ochronę środowiska. Aspekt ten jest wyraźnie uwidoczniiony w uzasadnieniu do art. 7.

co oznacza «naruszenie środowiska», sprawozdawca woli nie wspominać o tym wprost⁴¹. Z takim stanowiskiem nie zgodziła się Komisja Europejska. W swojej opinii⁴² argumentowała, że swoboda wyboru prawa osób poszkodowanych naruszeniem środowiska jest w pełni zgodna z art. 174 traktatu⁴³. Jednakże w 2007 r. w opinii opracowanej pod kierownictwem D. Wallis podtrzymano wcześniejsze stanowisko⁴⁴. Ostatecznie decyzja Rady i Parlamentu Europejskiego w trzecim czytaniu była pozytywna co do utrzymania szczególnej normy kolizyjnej w sprawie naruszenia środowiska⁴⁵.

3. Art. 7 rozporządzenia Rzym II

Ostateczna wersja art. 7 rozporządzenia Rzym II przewiduje, że właściwe jest prawo określone zgodnie z art. 4 ust. 1 rozporządzenia Rzym II (*lex loci damni*, prawo miejsca szkody), chyba że osoba dochodząca odszkodowania

⁴¹ Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II”) 27.6.2005 – [COM(2003)0427 – C50338/2003 – 2003/0168(COD)].

⁴² Amended proposal for a European Parliament and Council Regulation on the law applicable to non contractual obligations („Rome II”) [presented by the Commission pursuant to Article 250 (2) of the EC Treaty]/*COM/2006/0083 final – COD 2003/0168*].

⁴³ Tamże, s. 10. W odniesieniu do naruszeń środowiska, szkód w środowisku, do których stosuje się dyrektywę 35/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004 r. [16], rozwiązanie polegające na umożliwieniu osobie ponoszącej szkodę wyboru prawa właściwego jest w pełni zgodne z art. 174 Traktatu, który stanowi, że musi istnieć wysoki poziom ochrony oparty na zasadzie ostrożności i zasadzie podejmowania działań zapobiegawczych, zasadzie pierwszeństwa działań naprawczych u źródła oraz zasadzie „zanieczyszczający płaci”, w pełni uzasadnia zastosowanie zasady dyskryminacji na korzyść osoby ponoszącej szkodę.

⁴⁴ Recommendation for second reading on the Council common position for adopting a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II”), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-6-2006-0481_EN.html [dostęp: 8.01.2025]: „Uważa się, że ogólna zasada może doskonale uwzględniać szkody dla środowiska. Ponadto nie jest pewne, co oznacza «szkoda dla środowiska», a niniejsze rozporządzenie powinno dotyczyć wyłącznie tego, jakie powinno być prawo właściwe, a nie prawa materialnego dotyczące odpowiedzialności za środowisko. W przypadku uznania za konieczne posiadania specjalnej zasady dotyczącej «naruszeń środowiska» należy uwzględnić klauzulę definicyjną. Niniejsza poprawka odpowiada poprawce przyjętej w pierwszym czytaniu”.

⁴⁵ Report on the joint text approved by the Conciliation Committee for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II”): „Delegacja PE zdołała uzyskać definicję «szkody dla środowiska» – terminu używanego, ale niezdefiniowanego we wspólnym stanowisku. Definicja ta jest zgodna z innymi instrumentami UE, takimi jak dyrektywa w sprawie odpowiedzialności za środowisko”.

zdecyduje się poddać swoje roszczenie prawu państwa, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę (*lex loci commissi*, prawo miejsca zdarzenia sprawczego)⁴⁶. Jak wskazuje M. Świerczyński, art. 7 rozporządzenia Rzym II wyłącza zastosowanie ogólnej reguły z art. 4 ust 1 *in fine* tego rozporządzenia, z której wynika, że miejsce zdarzenia sprawczego nie jest w ogóle brane pod uwagę przy ustalaniu prawa właściwego⁴⁷.

Możliwość ograniczonego wyboru prawa, a raczej jednostronnej czynności polegającej na wyborze prawa, określanej czasem także jako prawo opcji⁴⁸, między prawem miejsca szkody a prawem miejsca zdarzenia powodującego szkodę wynika wprost z art. 7 rozporządzenia Rzym II⁴⁹. Przysługuje ona osobie poszkodowanej dochodzącej swoich praw. Jak podkreśla się w literaturze, jest to realizacja założeń tzw. teorii *ubiquité*⁵⁰, czyli konstrukcji prawnej zakładającej faworyzowanie osoby poszkodowanej w stosunku do osoby odpowiedzialnej za powstanie szkody w kontekście ustalenia właściwości prawa.

Jednakże przepis ten nie wyłącza możliwości zastosowania ogólnej normy wyboru prawa, zgodnie z art. 14 rozporządzenia Rzym II. Według tego przepisu strony mogą, w sposób wyraźny, poddać zobowiązanie pozaumowne wybranemu przez siebie prawu w drodze porozumienia zawartego po wystąpieniu zdarzenia powodującego szkodę albo w przypadku prowadzenia przez wszystkie strony działalności gospodarczej, również w drodze porozumienia swobodnie wynegocjowanego przed wystąpieniem zdarzenia powodującego szkodę. Jednak gdy wszystkie elementy stanu faktycznego w chwili wystąpienia zdarzenia powodującego szkodę zlokalizowane są w państwie innym niż państwo, którego prawo zostało wybrane, dokonany przez strony wybór nie wyłącza stosowania przepisów prawa tego innego państwa, których nie można umownie wyłączyć. Ponadto, w przypadku gdy wszystkie elementy stanu faktycznego w chwili wystąpienia zdarzenia powodującego szkodę zlokalizowane są w jednym państwie członkowskim lub w kilku, dokonany przez strony wybór prawa właściwego innego niż prawo państwa członkowskiego nie wyłącza stosowania przepisów prawa unijnego – w odpowiednich przypadkach, w kształcie, w jakim zostały

⁴⁶ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym*, „Studia Prawa Prywatnego” 2014, nr 3, s. 87.

⁴⁷ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym*, [w:] M. Pazdan..., s. 799.

⁴⁸ A. Wowerka, *Prawo właściwe dla odpowiedzialności za szkody w środowisku naturalnym w świetle rozporządzenia Rzym II*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2023, t. 4, nr 61, s. 315–216.

⁴⁹ Na rozróżnienie terminologiczne między „wybozem prawa” (z art. 14 Rzym II) a „prawem opcji” (z art. 7 Rzym II) zwraca uwagę A. Wowerka. Zob. A. Wowerka, *Prawo właściwe dla odpowiedzialności...*, s. 317.

⁵⁰ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym*, [w:] M. Pazdan..., s. 799–800.

one wdrożone w państwie członkowskim sądu – których nie można umownie wyłączyć⁵¹.

Pojęcie szkody w środowisku naturalnym ma charakter szeroki⁵². O zakresie pojęcia „szkoda środowiska” mówi pkt 24 preambuły rozporządzenia Rzym II, według którego powinna być ona rozumiana jako niekorzystne zmiany w zasobach naturalnych, takich jak woda, gleba bądź powietrze, lub osłabienie funkcji pełnionych przez te zasoby na rzecz innych zasobów naturalnych bądź społeczeństwa, lub też zmniejszenie różnorodności żywych organizmów⁵³. Jak zauważa się w literaturze, definicja szkody w kolizyjnoprawnym rozporządzeniu jest bardziej ogólna (mniej kazuistyczna) niż w (materialnoprawnej) dyrektywie 2004/35/WE, w której szkoda oznacza mierzalną negatywną zmianę w zasobach naturalnych lub mierzalne osłabienie użyteczności zasobów naturalnych, które może ujawnić się bezpośrednio lub pośrednio (art. 2)⁵⁴. Zgodnie z dyrektywą 2004/35/WE „szkody wyrządzone środowisku naturalnemu” to trzy kategorie szkód, tj. szkody wyrządzone w środowisku wodnym, podlegające wspólnotowym prawom gospodarki wodnej⁵⁵, szkody wyrządzone gatunkom chronionym i siedliskom naturalnym⁵⁶ oraz skażenie terenu skutkujące znacznym zagroże-

⁵¹ P. Staszczuk, [w:] P. Fik, P. Staszczuk (red.), *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych. Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 (Rzym II). Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2014, Lexis – komentarz do art. 14.

⁵² A. Wowerka, *Prawo właściwe dla odpowiedzialności...*, s. 317.

⁵³ Punkt 24 rozporządzenia Rzym II.

⁵⁴ A. Wowerka, *Prawo właściwe dla odpowiedzialności...*, s. 314–315; M. Bogdan, M. Hellner, *Commentary to art. 7*, [w:] U. Magnus, P. Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law. ECPIL. Commentary, t. 3: Rome II Regulation*, Sellier European Law Publishers, Kolonia 2019, s. 290 i n.

⁵⁵ Szkody wyrządzone gatunkom chronionym i w siedliskach przyrodniczych, które stanowią dowolną szkodę mającą znaczący negatywny wpływ na osiągnięcie lub utrzymanie właściwego stanu ochrony takich siedlisk lub gatunków. Waga takiego wpływu ma być oceniona w odniesieniu do warunków początkowych, z uwzględnieniem kryteriów określonych w załączniku I. Szkody wyrządzone gatunkom chronionym i w siedliskach przyrodniczych nie obejmują uprzednio zidentyfikowanego negatywnego wpływu wynikającego z działania podmiotu gospodarczego, który został wyraźnie upoważniony przez odpowiednie władze zgodnie z przepisami wykonawczymi do art. 6 ust. 3 i 4 lub art. 16 dyrektywy 92/43/EWG lub art. 9 dyrektywy 79/409/EWG lub, w przypadku siedlisk i gatunków nieobjętych prawem wspólnotowym, zgodnie z równoważnymi przepisami prawa krajowego w sprawie ochrony przyrody.

⁵⁶ Szkody wyrządzone w wodach, które stanowią dowolną szkodę mającą znaczący negatywny wpływ na: (1.) stan ekologiczny, chemiczny lub ilościowy lub potencjał ekologiczny, określony w dyrektywie 2000/60/WE, danych wód, z wyjątkiem negatywnego wpływu, do którego odnosi się art. 4 ust. 7 wspomnianej dyrektywy; lub (2.) stan środowiska danych wód morskich, określony w dyrektywie 2008/56/WE w zakresie, w jakim dane aspekty stanu środowiska morskiego nie są już uwzględnione w ramach dyrektywy 2000/60/WE.

niem dla zdrowia ludzkiego⁵⁷. Podobne definicje przyjęto w krajowych ustawach implementujących normy dyrektywy, np. w polskiej ustawie z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie⁵⁸. Przyjmuje się w doktrynie, że szkoda w środowisku, o której mowa w art. 7 rozporządzenia Rzym II, obejmuje także tzw. szkody ekologiczne (o ile stanowią efekt działalności ludzkiej) oraz szkody na mieniu i osobie⁵⁹. Przez szkodę ekologiczną należy rozumieć naruszenie stanu środowiska wykraczające poza kwestie majątkowe.

Zakres zastosowania prawa właściwego ustalonego na podstawie art. 7 rozporządzenia Rzym II należy określić zgodnie z tym przepisem, który zawiera katalog kwestii podlegających prawu właściwemu. Należą do nich m.in.: podstawa i zakres odpowiedzialności (w tym oznaczenie osób, które mogą być pociągnięte do odpowiedzialności za swoje czyny); przesłanki zwolnienia z odpowiedzialności, jej ograniczenia i współodpowiedzialność; istnienie, charakter i ocena szkody lub dochodzonego sposobu jej naprawienia; środki, które sąd może podjąć w celu zapobieżenia naruszeniu lub szkodzie lub w celu zaniechania naruszenia lub wyrządzenia szkody, lub w celu zapewnienia naprawienia szkody, w granicach uprawnień przyznanych sądowi na mocy właściwego dla niego prawa procesowego; kwestia zbywalności roszczenia o naprawienie szkody, w tym dopuszczalności jego dziedziczenia; osoby uprawnione do odszkodowania za szkody poniesione osobiście; odpowiedzialność za czyny innych osób; sposoby wygaśnięcia zobowiązania, przedawnienie i terminy zawite, w tym początek, przerwanie i zawieszenie biegu przedawnienia lub terminu zawitego. Jak podkreśla się w literaturze, nie jest to katalog zamknięty⁶⁰. Poza zakresem prawa właściwego znajdują się np. sankcje administracyjne lub karne, co wynika z zakresu zastosowania samego rozporządzenia Rzym II (art. 1)⁶¹.

⁵⁷ Szkody dotyczące powierzchni ziemi, które stanowią dowolne zanieczyszczenie ziemi stwarzające znaczące ryzyko dla zdrowia ludzi, mające negatywny wpływ wynikający z bezpośredniego i pośredniego wprowadzania na ląd lub pod ziemię preparatów, organizmów i drobnoustrojów.

⁵⁸ Zgodnie z art. 6 pkt 11 negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska.

⁵⁹ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym...*, s. 94–95.

⁶⁰ P. Staszczuk, [w:] P. Fik, P. Staszczuk (red.), *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych. Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 (Rzym II). Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2014, Lexis – komentarz do art. 15.

⁶¹ M. Świerczyński, *Szkody w środowisku naturalnym...*, s. 96.

4. Znaczenie art. 7 rozporządzenia Rzym II

Wprowadzenie przez unijnego prawodawcę szczególnej normy kolizyjnej ułatwia możliwość wskazywania prawa właściwego w stosunkach prawnych związanych ze szkodą środowiskową. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że prawo prywatne międzynarodowe pełni funkcję regulacyjną w dziedzinie ochrony środowiska⁶². Po pierwsze, prawo prywatne międzynarodowe, jako element prawa prywatnego, uzupełnia braki w funkcjonowaniu norm prawa materialnego (zarówno publicznego, jak i prywatnego), w tym międzynarodowego prawa publicznego. Po drugie, prawo kolizyjne odgrywa szczególną rolę w zakresie dochodzenia roszczeń wobec międzynarodowych osób prawnych (zwłaszcza z branży wydobywczej), które prowadzą działalność szkodliwą dla środowiska w różnych państwach, w tym tych o mniej restrykcyjnych regulacjach prawnych w zakresie ochrony środowiska. Prawo kolizyjne pozwala zachować równowagę i realizować bardziej ogólny cel, którym jest globalna ochrona środowiska⁶³.

Artykuł 7 rozporządzenia Rzym II stanowi realizację celów bardziej ogólnych niż jedynie uregulowanie zagadnień z zakresu prawa prywatnego. Jego konstrukcja opiera się na założeniu ochrony osób poszkodowanych w wyniku zaistnienia szkody w środowisku naturalnym. Dowodem tego może być rozszerzenie możliwości wyboru prawa między prawem miejsca powstania szkody oraz prawem miejsca zdarzenia ją wywołującego. Co ciekawe, taka konstrukcja jest wyjątkowa, ponieważ inne delikty dotyczące *culpa in contrahendo*, takie jak dotyczące nieuczciwej konkurencji czy bezpodstawnego wzbogacenia, nie przyznają takiej możliwości osobie poszkodowanej. W ten sposób podkreśla się, że wprowadzenie specjalnej normy kolizyjnej stanowi formę realizacji polityki UE. Zgodnie z art. 191 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej polityka UE ma zmierzać do takich celów, jak osiągnięcie wysokiego poziomu ochrony środowiska, w tym do zachowania, ochrony i poprawy jakości środowiska, ochrony zdrowia ludzkiego czy ostrożnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych. Opiera się na zasadzie ostrożności oraz na zasadach

⁶² U. Grušić, *Transboundary Pollution at the Intersection of Private and Public International Law*, „Journal of Private International Law” 2023, t. 19, nr 3, s. 577–578; G. Laganière, *Liability for Transboundary Pollution in Private International Law: A Duty to Ensure Prompt and Adequate Compensation*, McGill University, Montreal 2020, <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/t435gj37g> [dostęp: 2.01.2025]; M. Lehmann, *Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle*, „Journal of Private International Law” 2020, t. 16, nr 1, s. 1–30.

⁶³ P. Ivaldi, *European Union, Environmental Protection and Private International Law: Article 7 of Rome II Regulation*, „The European Legal Forum” 2013, s. 138 i n.

działania zapobiegawczego, naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła i na zasadzie „zanieczyszczający płaci”. Również Karta praw podstawowych UE przewiduje w art. 37, że wysoki poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z politykami Unii i zapewnione zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Funkcjonowanie szczególnej normy kolizyjnej powoduje, że prawo prywatne międzynarodowe UE, jako element systemu prawnego UE, klasyfikuje państwa członkowskie jako atrakcyjne miejsca dla dochodzenia roszczeń związanych ze szkodami środowiskowymi. Jednakże obok normy kolizyjnej istotną rolę odgrywają także normy jurysdykcyjne, wskazujące właściwość sądową⁶⁴.

Atrakcyjność oraz związana z tym elastyczność art. 7 rozporządzenia Rzym II mają istotne znaczenie z uwagi na zjawisko, którym są tzw. spory klimatyczne (ang. *climate change litigation*), czyli spory sądowe (lub arbitrażowe), związane ze zmianami klimatu⁶⁵. Coraz częściej występują zwłaszcza w państwach UE, a także w Wielkiej Brytanii⁶⁶ czy Szwajcarii⁶⁷. Powstaje pytanie,

⁶⁴ Warto tu wspomnieć o ww. rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. UE L 351, s. 1–32. Artykuł 7 ust. 2 tego aktu precyzuje, że osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim w sprawach dotyczących czynu niedozwolonego lub czynu podobnego do czynu niedozwolonego – przed sądy miejsca, w którym nastąpiło lub może nastąpić zdarzenie wywołujące szkodę.

⁶⁵ *Climate change litigation* to szerokie określenie na różnego rodzaju spory sądowe (arbitrażowe, sądowno-administracyjne) lub postępowania administracyjne, których celem jest wykorzystanie instrumentów prawnych na rzecz zapobiegnięcia negatywnym zmianom klimatycznym. Przykładem tego typu sporu (istotnego z punktu widzenia prawa prywatnego międzynarodowego) może być sprawa *Milieudefensie i in. p. Royal Dutch Shell plc*. Dotyczyła powództwa złożonego przez organizację ekologiczną Milieudefensie/Friends of the Earth Netherlands wraz ze współpowodami przeciwko Royal Dutch Shell, dotyczącego wkładu Shell w zmianę klimatu, który narusza jego obowiązek zachowania ostrożności na mocy prawa holenderskiego i zobowiązania dotyczące praw człowieka. Sąd pierwszej instancji (Sąd Rejonowy w Hadze) przychylił się do powództwa i nakazał Shell zmniejszenie emisji o 45% do 2030 r. w porównaniu z 2019 r. we wszystkich rodzajach działalności, w tym zarówno własnych emisji, jak i emisji końcowych. Jednakże sąd II instancji (Sąd Apelacyjny w Hadze) podzielił stanowisko co do Shell – ma ono prawny obowiązek zachowania ostrożności w celu powstrzymania niebezpiecznych zmian klimatycznych, wynikający z holenderskiego prawa deliktowego, odczytywanego w świetle międzynarodowych instrumentów prawa praw człowieka, a także unijnego i międzynarodowego prawa klimatycznego. Jednakże mimo to uchylił orzeczenie, uznając, że nie ma wystarczającego konsensusu naukowego co do konkretnego procentu redukcji lub ścieżki, której powinna przestrzegać indywidualna firma, taka jak Shell. Warto zwrócić uwagę na orzeczenie sądu I instancji, ponieważ sąd ten odniósł się do art. 7 rozporządzenia Rzym II. Zob. *Milieudefensie et al. v. Royal Dutch Shell plc.*, <https://climatecasechart.com/non-us-case/milieudefensie-et-al-v-royal-dutch-shell-plc/> [dostęp: 10.01.2025].

⁶⁶ Zob. *Climate Litigation Database. Jurisdiction: United Kingdom*, <https://climatecasechart.com/non-us-jurisdiction/united-kingdom/> [dostęp: 10.01.2025].

⁶⁷ Zob. *Climate Litigation Database. Jurisdiction: Switzerland*, <https://climatecasechart.com/non-us-jurisdiction/switzerland/> [dostęp: 10.01.2025].

wykraczające znacznie poza ramy niniejszego opracowania, na ile prawo prywatne międzynarodowe, w tym art. 7 rozporządzenia Rzym II jako szczególna norma kolizyjna, ma wpływ w tego typu specyficznych sprawach sądowych, które dotyczą zjawiska niezwykle transgranicznego, a więc zmian klimatycznych o charakterze globalnym⁶⁸.

Dokonując analizy znaczenia i roli art. 7 rozporządzenia Rzym II, nie można pominąć faktu, że jest to przepis, który jak dotąd nie był przedmiotem orzecznictwa TS, choć obowiązuje (jak całe rozporządzenie) już od ponad 15 lat. Oczywiście trudno uznać, że orzecznictwo TS dotyczące innych deliktów skodyfikowanych w rozporządzeniu Rzym II było bogate. Taki stan rzeczy można tłumaczyć wąskim i rzadko występującym w obrocie prawnym typem spraw, którymi są spory sądowe dotyczące szkody środowiskowej o charakterze transgranicznym. Jednakże nawet na poziomie sądów krajowych państw członkowskich UE stosujących art. 7 rozporządzenia Rzym II jest niezwykle rzadko przedmiotem rozważań. Warto zwrócić uwagę na raport opracowany w 2021 r. przez *British Institute of International and Comparative Law*⁶⁹, który zawiera analizę oraz ocenę praktycznych doświadczeń i problemów interpretacji w stosowaniu rozporządzenia Rzym II w latach 2010–2020. Na tych analizach oparło się najnowsze sprawozdanie Komisji Europejskiej na temat rozporządzenia Rzym II⁷⁰. Omawiając praktykę orzecniczą tylko w czterech państwach (Chorwacji, Niemczech, Wielkiej Brytanii i we Włoszech), odnotowano orzeczenia, w których sądy odniosły się do art. 7 rozporządzenia Rzym II⁷¹. Ponadto, zdaniem respondentów biorących udział w omawianej

⁶⁸ Zob. G van Calster, *Lex ecologia. On Applicable Law for Environmental Pollution (Article 7 Rome II), a Pinnacle of Business and Human Rights as well as Climate Change Litigation*, „IPRax: Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2022, t. 42, nr 5, s. 441–449; S. Marino, *La „Climate Change Litigation” nella prospettiva del diritto internazionale privato e processuale*, „Rivista di diritto internazionale privato e processuale” 2021, s. 896–899; M.-L. Tran, *Grenzüberschreitende Klimaklagen. Klimaschutz zwischen privatrechtlicher Haftung und öffentlich-rechtlicher Befugnis*, Mohr Siebeck, Tybinga 2024; M. Lehmann, F. Eichel, *Globaler Klimawandel und Internationales Privatrecht Zuständigkeit und anzuwendendes Recht für transnationale Klagen wegen klimawandelbedingter Individualschäden*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RabelsZ)” 2019, t. 83, nr 1, s. 77–110.

⁶⁹ *Study on the Rome II Regulation (EC) 864/2007 on the law applicable to noncontractual obligations*, British Institute of International Law and Comparative Law, London 2021.

⁷⁰ Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie stosowania rozporządzenia (WE) nr 864/2007, dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (rozporządzenie Rzym II), COM(2025) 20 final. Jednakże dokument ten zawiera jedynie bardzo ogólne informacje na temat stosowania unijnego rozporządzenia. Sprawy związane z prawem właściwym dla szkód środowiskowych nie zostały omówione w tym dokumencie.

⁷¹ Tamże, s. 159, 318, 397 i 692.

analizie, przepis ten był jednym z najrzadziej omawianych przepisów całego unijnego rozporządzenia. Zaledwie 17,89% respondentów odpowiedziało, że w swojej praktyce naukowej lub doradczej stosowało art. 7⁷². Jest to mniej niż w przypadku przepisów dotyczących ogólnej normy kolizyjnej (art. 4), wyboru prawa (art. 14), odpowiedzialności za produkt (art. 5), ale więcej niż w przypadku przepisów dotyczących naruszenia własności intelektualnej (art. 8), *culpa in contrahendo* (art. 12), *negatorium gestio* (art. 11), sporów zbiorowych (art. 9) czy bezpodstawnego wzbogacenia (art. 10)⁷³. Badania te dowodzą, że przepis ten nie jest często stosowanym instrumentem prawa kolizyjnego⁷⁴.

Warto także zwrócić uwagę na odpowiedź przedstawicieli polskiej doktryny na ankietę prowadzoną przez Komisję Europejską w sprawie stosowania rozporządzenia Rzym II. Wśród pytań zadanych przez KE były te na temat poszczególnych artykułów unijnego aktu. W przypadku art. 7 rozporządzenia Rzym II autorzy poświęcili stosunkowo niewiele uwagi. Odnieśli się jedynie do kwestii stosowania art. 7 przed art. 5, określającym szkody wywołane przez produkt⁷⁵.

Jednakże taki stan rzeczy nie czyni go wyjątkiem w porównaniu z innymi przepisami rozporządzenia Rzym II. Jako źródło tego zjawiska można wskazać wysoce krajową specyfikę większości spraw środowiskowych oraz brak jednoznacznego odwoływania się przez sąd do zastosowania przepisów kolizyjnoprawnego rozporządzenia.

⁷² Tamże, s. 718.

⁷³ Tamże, s. 718–719.

⁷⁴ Warto przy tym zauważyć, że 13,05% respondentów uznało, że przepis ten działa dobrze. Dla porównania: normę ogólną z art. 4 pozytywnie oceniło 61,73%, natomiast art. 6 (nieuczciwa konkurencja) – 17,44%, art. 5 (odpowiedzialność za produkt) – 16,28%, art. 12 (*culpa in contrahendo*) – 13,95%, art. 8 (naruszenie własności intelektualnej) – 10,47% czy *negatorium gestio* (art. 11) – 10,47% lub pozwy zbiorowe (art. 9) – 3,49%.

⁷⁵ Jak wskazali: „W przypadku, w którym wadliwy produkt powoduje szkodę w środowisku, należy zdecydować, czy zastosowanie znajduje art. 5 czy art. 7. Często sugeruje się, że w przypadku zbiegu tych przepisów art. 7 powinien mieć pierwszeństwo przed art. 5 (...). Przepis art. 7 powinien mieć pierwszeństwo przed art. 5. Trzeba liczyć się z tym, że w praktyce mogą pojawić się wątpliwości dotyczące przewidzianego w art. 7 rozporządzenia aktu poddania przez poszkodowanego swojego roszczenia prawu państwa, w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę. Są to jednak wątpliwości, z którymi powinny uporać się doktryna i judykatura. Ingerencja ustawodawcy europejskiego jest tu zbędna”, M. Pazdan, M. Jagielska, W. Kurowski, M. Świerczyński, M.A. Zachariasiewicz, M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, *W odpowiedzi na ankietę skierowaną do państw członkowskich Unii, dotyczącą stosowania Rozporządzenia nr 864*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012, t. 12, s. 180. Natomiast w odpowiedzi na ankietę z 2015 r. w ogóle nie odniesiono się do problematyki art. 7 rozporządzenia Rzym II. Zob. J. Pazdan, M.A. Zachariasiewicz, M. Pazdan, M. Świerczyński, M. Zachariasiewicz, W. Kurowski, K. Pacuła, *Uwagi o uregulowaniach rozporządzenia Rzym II i ich stosowaniu na tle doświadczeń polskiej judykatury*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2015, t. 16, s. 67–93.

Na koniec tej części pracy warto dodać, że o uznaniu i znaczeniu art. 7 rozporządzenia Rzym II może świadczyć także fakt, że po jego wprowadzeniu analogiczne normy kolizyjne możemy zaobserwować w późniejszych krajowych ustawach kolizyjnych w różnych państwach europejskich (zwłaszcza tych, które aspirują do członkostwa w UE), i nie tylko. Krajowe ustawy takich państw jak Albania⁷⁶, Czarnogóra⁷⁷ czy Macedonia Północna⁷⁸ zawierają przepisy odpowiadające rozwiązaniom przyjętym w unijnych rozporządzeniach Rzym I i Rzym II. Wśród nich znajdują się również szczególne normy kolizyjne dla szkód środowiskowych. W ocenie autora takie rozwiązania legislacyjne w tych państwach mogą świadczyć bardziej o chęci harmonizacji krajowego prawa prywatnego międzynarodowego z ujednoliconym prawem kolizyjnym UE w związku z procesem integracji niż o chęci zagwarantowania w krajowym prawie kolizyjnym szczególnej normy dotyczącej szkód środowiskowych. Mimo to fakt ten można uznać za argument przemawiający na rzecz atrakcyjności art. 7 rozporządzenia Rzym II.

5. Podsumowanie

Artykuł 7 rozporządzenia Rzym II jest osiągnięciem europejskiej kolizjonistyki rozumianej jako zbiór nauki, orzecznictwa oraz legislacji Unii Europejskiej w dziedzinie prawa prywatnego międzynarodowego. Ustanowienie szczególnego przepisu regulującego prawo właściwe dla szkody środowiskowej odgrywa istotną funkcję w dziedzinie ochrony środowiska, jako szczególnego

⁷⁶ Zob. Ligj për të drejtën Ndërkombëtare private Nr.10 428, datë 2.6.2011, https://www.drejtësia.gov.al/wp-content/uploads/2019/02/ligji_drejtën_nderkombetare_private_1_571.pdf [dostęp: 10.01.2025]; I. Mucmataj, L. Danaj, *The Development of Private International Law in Albania*, „Academicus International Scientific Journal” 2014, nr 9, s. 222–224; A.G. Bushati, *Albanian PIL act and its implementation in judicial practice*, „Dollani Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici” 2016, t. 9, s. 151–153.

⁷⁷ Zob. Zakon o međunarodnom privatnom pravu „Službeni list Crne Gore” br. 1/2014, <https://www.sluzbenilist.me/propisi/9C433C64-9FFB-4B65-AE70-88E401CC217F> [dostęp: 10.01.2025]; V.E. Šaula, *Reform of Private International Law in Countries Successors of the former Yugoslavia new legal challenges v. legal tradition*, „Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad” 2019, t. 53, nr 4, s. 1348; M. Kostić-Mandić, *The New Private International Law Act of Montenegro*, „Yearbook of Private International Law” 2014/2015, t. 16, s. 430–431.

⁷⁸ Zob. *Private International Law Act (Zakon za međunarodno privatno pravo)*, „Official Gazette” 2020, nr 32, s. 1–46; T. Deskoski, *The New Macedonian Private International Law Act of 2007*, „Yearbook of Private International Law” 2008, t. 10, s. 441–443; I. Rumenov, *Europeanisation of the Macedonian Private International Law – Legal Evolution of a National Private International Law Act*, „EU and Comparative Law Issues and Challenges” 2020, t. 4, s. 300–301.

dobra, będącego przedmiotem polityki UE. Możliwość prywatnoprawnego dochodzenia roszczeń wynikających z wywołania szkód środowiskowych często implikuje konieczność ustalania prawa właściwego, ponieważ w tego typu stosunkach prawnych niejednokrotnie występuje tzw. element obcy, a tym samym powstaje konieczność zastosowania norm kolizyjnych. Można przyjąć, że prawo kolizyjne odgrywa niemałą rolę w dziedzinie ochrony środowiska.

Przykład art. 7 rozporządzenia Rzym II doskonale obrazuje wpływ prawa Unii Europejskiej na prawo krajowe. Nie tylko ujednolica przepisy międzynarodowego prawa deliktowego, lecz także wprowadza rozwiązanie korzystne dla osób poszkodowanych. Przejawem takiego podejścia jest umożliwienie wyboru prawa między prawem miejsca powstania szkody a prawem miejsca zdarzenia powodującego szkodę przez osoby poszkodowane.

Geneza art. 7 rozporządzenia Rzym II dowodzi, że w ocenie unijnego ustawodawcy prawo prywatne międzynarodowe odgrywa istotną rolę w zakresie ochrony środowiska. Źródła powstania tego przepisu trudno upatrywać w jednym konkretnym czynniku. Z pewnością za wprowadzeniem specjalnej normy w zakresie ochrony środowiska przemawiały ogólne cele polityki środowiskowej Unii Europejskiej. Jednakże istotną rolę odegrało także stanowisko doktryny, w tym Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego czy Europejskiej Grupy Prawa Prywatnego Międzynarodowego, a także orzecznictwa.

Bibliografia

Akty prawne

- Konwencja międzynarodowa o ujednostajnieniu niektórych zasad dotyczących konosamentów, podpisana w Brukseli dnia 25 sierpnia 1924 r. (ratyfikowana zgodnie z ustawą z dnia 20 lutego 1936 r.), Dz.U. 1937 Nr 33, poz. 258.
- Konwencja z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. UE z 31.12.1972 r., L 299, s. 32–42.
- Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004 r., s. 56–75 ze zm.
- Rozporządzenie (WE) 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II), Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007 r., s. 40–49.

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz. Urz. UE L 177 z 4.07.2008 r., s. 6–16.
- Rozporządzenie Rady (UE) 1259/2010 z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia w życie wzmocnionej współpracy w dziedzinie prawa właściwego dla rozwodu i separacji prawnej, Dz. Urz. UE L 343 z 29.12.2010 r., s. 10–16.
- Ligj për të drejtën Ndërkombëtare private Nr. 10 428, datë 2.6.2011, https://www.drejtesia.gov.al/wp-content/uploads/2019/02/ligji_drejten_nderkombetare_private_1_571.pdf [dostęp: 10.01.2025].
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012 r., s. 107–134.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz. Urz. UE L 351, s. 1–32.
- Zakon o međunarodnom privatnom pravu*, „Službeni list Crne Gore” br. 1/2014, <https://www.sluzbenilist.me/propisi/9C433C64-9FFB-4B65-AE70-88E401CC217F> [dostęp: 10.01.2025].
- Private International Law Act (Zakon za međunarodno privatno pravo)*, „Official Gazette” 2020, nr 32.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999, Dz. Urz. UE L 243 z 9.07.2021 r., s. 1–17.

Akty urzędowe

- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie propozycji rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (tzw. RZYM II) [COM(2003) 427 final – 2003/0168 (COD)].
- Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations („ROME II”) COM(2003) 427 final – COD 2003/0168.

- Program Haski: wzmacnianie wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości w Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 53 z 3.03.2005 r., s. 1–14.
- Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II”) 27.6.2005 – [COM(2003) 427 – C50338/2003 – 2003/0168(COD)].
- Amended proposal for a European Parliament and Council Regulation on the law applicable to non contractual obligations („Rome II”) (presented by the Commission pursuant to Article 250 (2) of the EC Treaty)/*COM/2006/0083 final – COD 2003/0168.
- Recommendation for second reading on the Council common position for adopting a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („ROME II”), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-6-2006-0481_EN.html [dostęp: 8.01.2025].
- Report on the joint text approved by the Conciliation Committee for a regulation of the European Parliament and of the Council on the law applicable to non-contractual obligations („Rome II”).
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM(2019) 640 final.
- Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie stosowania rozporządzenia (WE) nr 864/2007 dotyczącego prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (rozporządzenie Rzym II) COM(2025) 20 final.

Orzecznictwo

- Wyrok TS z 30 listopada 1976 r., C-21/76, *Handelskwekerij G.J. Bier B.V. p. Mines de Potasse d’Alsace S.A.*, EU:C:1976:166.
- Wyrok TS z 10 czerwca 2004 r., C-168/02, *Rudolf Kronhofer p. Marianne Maier i in.*, EU:C:2004:364.
- Wyrok TS z 16 lipca 2009 r., C-189/08, *Zuid-Chemie BV p. Philippo’s Mineralenfabriek NV/SA*, EU:C:2009:475.
- Wyrok TS z 16 stycznia 2014 r., C-45/13, *Andreas Kainz p. Pantherwerke AG*, EU:C:2014:7.
- Wyrok TS z 28 stycznia 2015 r., C-375/13, *Harald Kolassa p. Barclays Bank plc*, EU:C:2015:37.

Publikacje

- Bar C. von (red.), *Internationales Umwelthaftungsrecht I – Auf dem Wege zu einer Konvention über Fragen des Internationalen Umwelthaftungsrechts*, Universität Osnabrück, Fachbereich Rechtswissenschaften, Kolonia 1995.
- Bergkamp L., Goldsmith B., *The EU Environmental Liability Directive: A Commentary*, Oxford University Press, Oxford 2013.
- Bernasconi C., *Civil Liability Resulting from Transfrontier Environmental Damage: A Case for the Hague Conference?*, „Hague Yearbook of International Law/Annuaire de La Haye de Droit International” 1999, t. 12, s. 35–143.
- Bogdan M., Hellner M., *Commentary to art. 7*, [w:] U. Magnus, P. Mankowski (red.), *European Commentaries on Private International Law. ECPIIL. Commentary, t. 3: Rome II Regulation*, Sellier European Law Publishers, Kolonia 2019, s. 287–297.
- Bogdan M., *The Treatment of Environmental Damage in Regulation Rome II*, [w:] J. Ahern, W. Binchy (red.), *The Rome II Regulation of the Law Applicable to Non-Contractual Obligations. A New International Litigation Regime*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston 2009, s. 219–230.
- Bushati A.G., *Albanian PIL Act and its Implementation in Judicial Practice*, „Dollani Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici” 2016, t. 9, s. 147–167.
- Calster G. van, *Lex ecologia. On Applicable Law for Environmental pollution (Article 7 Rome II), a Pin-nacle of Business and Human Rights as well as Climate Change Litigation*, „IPRax: Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 2022, nr 5, s. 441–449.
- Czepelak M., *Europeizacja międzynarodowego prawa zobowiązań a prawo polskie*, „Państwo i Prawo” 2009, nr 6, s. 37–50.
- Czepelak M., *Would we Like to Have a European Code of Private International Law*, „European Review of Private Law” 2010, t. 18, nr 4, s. 705–728.
- Czech E.K., *Spór wokół odpowiedzialności za szkodę w środowisku*, „Państwo i Prawo” 2007, nr 1, s. 55–74.
- Deskoski T., *The New Macedonian Private International Law Act of 2007*, „Yearbook of Private International Law” 2008, t. 10, s. 441–458.
- Fach Gómez K., *Environmental Liability. Private International Law and European Law. Last Developments*, „European Encyclopedia of Private International Law” 2016, s. 1–30.
- Hartley T., *Article 5(3): The Place of Commission of a Tort*, „European Law Review” 1977, s. 143–145.
- Figura-Góralczyk E., *Nieuczciwa konkurencja w prawie prywatnym międzynarodowym*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

- Grušić U., *Transboundary Pollution at the Intersection of Private and Public International Law*, „Journal of Private International Law” 2023, t. 19, nr 3, s. 569–582.
- Laganière G., *Liability for Transboundary Pollution in Private International Law: A Duty to Ensure Prompt and Adequate Compensation*, McGill University, Montreal 2020, <https://escholarship.mcgill.ca/concern/theses/t435gj37g> [dostęp: 2.01.2025].
- Lehmann M., *Regulation, Global Governance and Private International Law: Squaring the Triangle*, „Journal of Private International Law” 2020, t. 16, nr 1, s. 1–30.
- Jochem R., *Juristische Schulung*, C.H. Beck, Monachium 1977.
- Jalles M.L., *Afloramento da supranacionalidade num caso de poluição trans-fronteiras*, „Revista de Direito e Economia” 1976, t. 11, nr 2, s. 409–441.
- Lehmann M., Eichel F., *Globaler Klimawandel und Internationales Privatrecht Zuständigkeit und anzuwendendes Recht für transnationale Klagen wegen klimawandelbedingter Individualschäden*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RabelsZ)” 2019, t. 83, nr 1, s. 77–110.
- Kenig-Witkowska M., *Prawo ochrony środowiska*, Wolters Kluwer, Warszawa 2006.
- Kenig-Witkowska M., *Prawo środowiska Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011.
- Kennedy T.P., *Untying the Gordian (Jurisdictional) Knot. Bier/Mines de Potasse (1976)*, „Leading Cases of the Twentieth Century” 2000, s. 275–293.
- Kostić-Mandić M., *The New Private International Law Act of Montenegro*, „Yearbook of Private International Law” 2014/2015, t. 16, s. 429–440.
- Ivaldi P., *European Union, Environmental protection and private international law: Article 7 of Rome II Regulation*, „The European Legal Forum” 2013, s. 137–144.
- Nowacki A., Przyborowska-Klimczak A., [w:] K. Kowalik-Bańczyk, M. Szwarc-Kuczer, A. Wróbel (red.), *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Komentarz. Tom II (art. 90–222)*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, LEX – Komentarz do art. 191 TFUE.
- Marino S., *La „Climate Change Litigation” nella prospettiva del diritto internazionale privato e processuale*, „Rivista di diritto internazionale privato e processuale” 2021, s. 898–931.
- Mucmataj I., Danaj L., *The Development of Private International Law in Albania*, „Academicus International Scientific Journal” 2014, nr 9, s. 222–234.

- Pacuła K., *Wybór prawa a ochrona osób trzecich na tle rozporządzenia Rzym II*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024.
- Pazdan M., Zachariasiewicz M.A., Świerczyński M., Zachariasiewicz M., Kurowski W., Pacuła K., *Uwagi o uregulowaniach rozporządzenia Rzym II i ich stosowaniu na tle doświadczeń polskiej judykatury*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2015, t. 16, s. 67–93.
- Pazdan M., Jagielska M., Kurowski W., Świerczyński M., Zachariasiewicz M.A., Zachariasiewicz M., Żarnowiec Ł., *W odpowiedzi na ankietę skierowaną do państw członkowskich Unii, dotyczącą stosowania Rozporządzenia nr 864*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012, t. 12, s. 165–197.
- Pilich M., *Europeizacja prawa prywatnego międzynarodowego: cel, ograniczenia, wyzwania*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2013, t. 12, s. 53–83.
- Rakoczy B., *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku. Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady. Komentarz*, TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2010.
- Rest A., *Wahl des zuständigen Gerichtes bei Distanzdelikten nach dem EG-Zuständigkeits- und Vollstreckungsübereinkommen. Ein erster Schritt zum Schutz des geschädigten im internationalen Umweltrecht, Recht der Internationalen Wirtschaft/Außenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters*, Verlag Dr. Otto Schmidt, Köln 1977.
- Rumenov I., *Europeanisation of the Macedonian Private International Law – Legal Evolution of a National Private International Law Act*, „EU and Comparative Law Issues and Challenges” 2020, t. 4, 299–328.
- Šaula V.E., *Reform of Private International Law in Countries Successors of the former Yugoslavia new legal challenges. v. legal tradition*, „Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad” 2019, t. 53, nr 4, s. 1347–1363.
- Schultsz J.C., *Nederlandse jurisprudentie; Uitspraken in burgerlijke en strafzaken*, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle 1977.
- Staszczuk P., [w:] P. Fik, P. Staszczuk (red.), *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych. Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 (Rzym II). Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2014, Lexis – komentarz do art. 15.
- Study on the Rome II Regulation (EC) 864/2007 on the law applicable to non-contractual obligations*, British Institute of International Law and Comparative Law, London 2021.
- Świerczyński M., *Szkody w środowisku naturalnym*, [w:] M. Pazdan (red.), *Prawo prywatne międzynarodowe*, „System Prawa Prywatnego”, t. 20B, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 926–930.

- Świerczyński M., *Szkody w środowisku naturalnym*, „Studia Prawa Prywatnego” 2014, nr 3, s. 9–44.
- Sześciło D., *Dyrektywa o odpowiedzialności za szkody w środowisku – wnioski z implementacji i perspektywy rewizji*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2013, nr 7, s. 9–13.
- Tran M.L., *Grenzüberschreitende Klimaklagen. Klimaschutz zwischen privatrechtlicher Haftung und öffentlich-rechtlicher Befugnis*, Mohr Siebeck, Tybinga 2024.
- Weitz K., *Autonomiczna wykładnia europejskiego prawa procesowego cywilnego – wprowadzenie i wyrok G.J. Bier B.V. przeciwko Mines de Potasse d’Alsace S.A.*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2007, nr 6, s. 48–50.
- Wowerka A., *Prawo właściwe dla odpowiedzialności za szkody w środowisku naturalnym w świetle rozporządzenia Rzym II*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2023, t. 4, nr 61, s. 308–322.

Netografia:

- Climate Litigation Database. Jurisdiction: United Kingdom*, <https://climatecasechart.com/non-us-jurisdiction/united-kingdom/> [dostęp: 10.01.2025].
- Climate Litigation Database. Jurisdiction: Switzerland*, <https://climatecasechart.com/non-us-jurisdiction/switzerland/> [dostęp: 10.01.2025].
- European Group for Private International Law*, <https://gedip-egpil.eu/en/> [dostęp: 8.01.2025].
- Milieudefensie et al. v. Royal Dutch Shell plc.*, <https://climatecasechart.com/non-us-case/milieudefensie-et-al-v-royal-dutch-shell-plc/> [dostęp: 10.01.2025].
- Proposal for a European Convention on the Law Applicable to Noncontractual Obligations*, <https://gedip-egpil.eu/wp-content/uploads/1997/10/gedip-documents-7pe.pdf> [dostęp: 8.01.2025].